
Jüri Uluots Peterburi ülikooli üliõpilasena ja tema teadlastee algust kujundanud õppejõud

Hesi Siimets-Gross¹

Annotatsioon. Käesolev artikkel käsitleb Tartu ülikooli professori, poliitiku ja Eesti viimase peaministri Jüri Uluotsa ülikooliõpingute aega Peterburis. Täpsemalt analüüsitakse küsimust, milline Peterburi ülikooli professor – kas David Grimm, Karl Wilhelm von Seeler, Leon Petrażycki / Lev Petražitski või Eestis üsna tundumatu Vsevolod Udintsev – oli Uluotsa peamine juhendaja ja patroon Peterburis õppimise aastatel, kes avaldas ta saatusele otsustavat mõju. Artiklist selgub, et Seeleri ja Grimmiga, keda on kirjanduses Uluotsa juhendajateks peetud, tal Peterburis palju kontakte ei olnud. Uluots osales matrikli järgi Petrażycki loengutel ning viimase õigusteoreetilised ja psühholoogilis-sotsioloogilise õigusfilosoofia alased teosed avaldasid Uluotsale kahtlemata mõju, ent Petrażycki isikuga kokkupuudet palju ei nähtu. Küll aga oli konkreetne ja otsene mõju Uluotsa uurimisvaldkonnale Peterburi ülikoolis ja tema vastuvõtmisele õigusteaduskonna stipendiaadiks, et valmistuda professuuriks, Vsevolod Udintsevil, kelle roll Uluotsa teadusliku juhendaja ja patroonina on seni varju jäänud.

Võtmesõnad: Jüri Uluots, Peterburi ülikool, 20. sajandi algus, teaduslik juhendaja, Vsevolod Udintsev, Leon Petrażycki / Lev Petražitski, David Grimm

---

¹ Artikli kirjutamist võimaldas stipendium Saksamaa Liitvabariigi teadusuuringute- ja haridusministeeriumi (Bundesministerium für Bildung und Forschung (BMBF)) rahastatud Käte Hamburger Kolleg'is *Einheit und Vielfalt im Recht* Münsteri ülikooli juures. Autor tänab Marju Luts-Sootaki, Liisi Veskit ja Hannes Valikivi kommentaaride ja märkuste eest.

Abstract. This article deals with the period when Jüri Uluots, future professor at the University of Tartu, politician and the last Prime Minister of Estonia of the first period of Estonian independence, studied in St Petersburg, in St. Petersburg. More specifically, it tries to identify which of the our professors – David Grimm, Karl Wilhelm von Seeler, Leon Petrażycki or Vsevolod Udintsev – was Uluots’ main supervisor and patron during his study in St Petersburg and had a decisive influence on his fate. It appears that he did not have much contacts with Seeler and Grimm, who have been regarded in literature as his supervisors. According to matricula, Uluots attended Petrażycki’s lectures. His works on the theory of law and on the psycho-sociological philosophy of law undoubtedly influenced Uluots, but there is little evidence of any contact with Petrażycki. On the other hand, Vsevolod Udintsev, whose role as Uluots’ scientific supervisor and patron has so far remained obscure, had a concrete and direct influence on his research topics at the university and on his possibility to stay as a law faculty fellow to prepare for a professorship.

Keywords: Jüri Uluots, University of St Petersburg, early 20th century, scientific supervisor, Vsevolod Udintsev, Leon Petrażycki, David Grimm

Sissejuhatus

Jüri Uluotsa (1890–1945), Tartu ülikooli Eestimaa õiguse ajaloo professori ja Eesti Vabariigi esimese iseseisvusperioodi viimase peaministri ülikooliajast Peterburis on kirjutatud nii mõndagi (Järvelaid jt 1989; Järvelaid 2000; Gavrilova, Hodjakov 2018; Vallikivi 2023). On olemas ka Uluotsa enda meenutusi ülikooliajast (1940/2008; 1940). Käesolevagi aastaraamatu kaante vahelt leiab Liisi Veski artikli, mis muuhulgas puudutab Uluotsa Peterburi-aega. Samas on endiselt jäänud ebaselgeks küsimus, millist rolli mängisid Uluotsa huvi kujunemises teadlasetöö vastu tema õppejõud Peterburi ülikoolis ja eriti küsimus, kes võis(id) olla Jüri Uluotsa juhendaja(d).

Peeter Järvelaid koos kaasautoritega on kirjutanud: „J. Uluotsa otsesed juhendajad Peterburis olid mainekad rooma õiguse spetsialistid,

tollane ülikool rektor David Grimm (1864–1941) ja edaspidi [...] baltisakslane Karl Wilhelm von Seeler (1861–1925). Õigusteoreetilise ettevalmistuse poolest on selgelt tajutav professor Lev Petražitski (1867–1931) mõju.“ (Järvelaid jt 1989: 343; vt ka Siimets-Gross 2012: 194).

Leo Leesmendi (1902–1986) koostatud juubeliartiklis ajalehes Postimees on Uluotsa õpetajana nimetatud „peamiselt õigusteaduse professor L. Petražitski[t], kelle nimi tuntud kaugel väljaspool Venemaad“ (Leesment 1940: 5). Tõenäoliselt põhineb see väide Uluotsa enda sõnadel, kes oli Leesmendi kolleeg ülikoolis. 2000. aasta Ajaloolise Ajakirja artiklis märkis Järvelaid üksnes seda, et „Uluotsa erialal (rooma õigus ja eraõigus) tegutsesid noorpõlves Berliini ülikoolis teadusliku kooli saanud professorid David D. Grimm (1864–1941) ja Karl Wilhelm Seeler (1861–1925) ning väidetavalt õigusteoorias Uluotsa sügavalt mõjutanud professor Lev (Leon) Petražitski (1867–1931)“ (Järvelaid 2000: 17).

Kui Uluots hakkas tööle Tartu ülikoolis, sai temast 19. jaanuarist 1920 kuni 4. veebruarini 1924 Rooma õiguse dotsent. Ta ei õpetanud küll Rooma õiguse põhiainet, „Rooma õiguse süsteemi“, vaid üksnes „Rooma õiguse ajalugu“. „Süsteemi“ ta kas ei soovinud lugeda või ei arvanud, et ta sobiks seda tegema. (Siimets-Gross 2012: 193–194). Järvelaid on kirjutanud, et paljus ka Uluotsa initsiatiivil kutsuti 1920. aasta sügisel „Rooma õiguse süsteemi“ õpetama hoopis Seeler ja seejärel Grimm (Järvelaid jt 1989: 343). Varem olevat Uluots olnud Peterburi ülikooli õigusteaduskonnas tsiviilõiguse õppetooli juures, et valmistada stipendiaadina teadlaskarjäärriks Rooma ja tsiviilõiguse alal. Seega tundub usutav, et Uluotsal oli just nendega lähem side. Samuti ei tasu unustada, et Uluots ise on nimetanud oma õpetajaks peamiselt Petražykit. Kõik kolm olid õppinud Berliinis Rooma õiguse vene seminaris (edaspidi „Berliini seminar“) (sellest põhjalikult Kolbinger 2004).

Enne Olga Gavrilova ja Mihhail Hodjakovi ajakirjas Tuna (2018) ilmunud artiklit, mis toetus Uluotsa Peterburi ülikooli isikutoimikule, ei olnud kuigi täpseid andmeid tema õpingute kohta Peterburis. Kuna aga Gavrilova ja Hodjakov piirduvad Uluotsa matrikli ja isikutoimiku sisu edastamisega, siis vajab veel selgitamist küsimus selle kohta, kes ikkagi mõjutas Uluotsa ja tema saatust Peterburi-aastatel. Nimelt näib Gavrilova ja Hodjakovi artikli põhjal, et Uluotsa patroon

võis olla Eestis ja maailmaski oluliselt vähem tuntud, kuid tollal siiski mõjukas Peterburi ülikooli eraõiguse professor Vsevolod Udintsev (1865–1945). Käesolevas artiklis annan ülevaate Uluotsa enam mõjutanud õppejõududest ja analüüsin Gavrilova ja Hodjakovi artikli ning Jüri Uluotsa Peterburi ülikooli ainsa veebist kättesaadava isiku-toimiku² abil seda, kes võis olla tema peamine juhendaja ja mentor Peterburis õppimise aastatel, kes avaldas ta valikutele otsustavat mõju ning juhatas noore mehe teaduse teele.

Peterburi mineku eeldused ja põhjused

Pärnu poeglaste gümnaasiumi lõpetas Uluots 1910. aastal väga heade tulemustega ja talle anti täieliku kaheksaklassilise kursuse läbimise eest hõbemedal „suurepärase edasijõudmise eest teadustes, eeskujuliku käitumise ja hoolsuse eest“ (Gavrilova, Hodjakov 2018: 37). Kokkuvõttes oli tal vaid kaks nelja (saksa ja vene keel), ülejäänud ainetes (usuõpetuses, filosoofias, ladina keeles, matemaatikas, geograafias, ajaloos, füüsikas, sissejuhatuses seadusandlusesse ja prantsuse keeles) aga viied.³ Koolis olevat teda tema enda sõnul üle kõige huvitanud ajalugu ja ladina keel (Uluots 1940/2008: 1647). Sellest võiks ju oodata, et teda hakkas õiguse ajaloost huvitama just Rooma õigus. Samas lisas Uluots, et teda olevat siiski huvitanud ka psühholoogia ja ühiskondlik elu.

Hea tunnistus võimaldas minna õppima Peterburi ülikooli ja see oli võrreldes Tartu ülikooliga ka Uluotsa esimene eelistus: „Mul tuli valida Tartu ja Peterburi ülikooli vahel. Otsus langes viimase kasuks sel põhjusel, et esiteks olid Peterburis paremad õppejõud, eriti õigusteaduskonnas, teiseks oli seal poliitilise elu tsentrum ja kolmandaks olid ka materiaalsed tingimused paremad. Ma ei kahetse oma valikut.“ (Uluots 1940/2008: 1646); „Et ma õigusteadust tahan õppida, see oli mulle juba linnakoolis olles selge. Õigusteadus ja ajalugu olid juba siis minu huvialaks. Ülikooli suhtes langes valik Peterburi ülikoolile, kuna selle õigusteaduskond oli varustatud esmajärguliste

² CGIA SPb, f. 14, n. 1, s. 11215; teist toimikut ei õnnestunud veebist leida.

³ Jüri Uluotsa lõputunnistus. – CGIA SPb, f. 14, n. 1, s. 11215, l 4–5.

õppejõududega, ühtlasi sai seal kui poliitilise elu keskuses lähedalt jälgida elu ja vabamalt töötada, kui see sel ajal oli võimalik Tartu oludes“ ([Uluots 1940]: 5). Tänu Uluotsa headele õppetulemustele gümnaasiumis osutus Peterburi minek ka võimalikuks ning see valik oleks tõenäoliselt pakkunud paremaid karjäärivõimalusi tulevikus.

Ülikooliõpingute esimene aste Peterburis

1910. aasta juulis esitas Uluots Peterburi ülikooli rektorile avalduse ja pääses õigusteaduskonna üliõpilaste nimekirja (Gavrilova, Hodjakov 2018: 37). Ta ise märkis, et hoolimata rahutustest ja revolutsioonilisest meeleolust just sel ajal, kui ta Peterburi tuli, hoidus tema poliitilisest tegevusest kõrvale ja süvenes õpingutesse, küll aga olevat ta Eesti seltskonnas viibinud (Uluots 1940/2008: 1646). Uluotsa tegevusest korporatsioon Rotalia asutajana saab lähemalt lugeda mälestusteosest „Korporatsioon Rotalia 1913–1944: ülevaade ajaloost“ (Kõressaar 1981), Liisi Veski artiklist selles aastaraamatus ja Uluotsast kaasaegsete mälestustes (Vallikivi 2023). Kuna Gavrilova ja Hodjakov on andnud põhjaliku ülevaate Uluotsa õpingutest tervikuna, käsitlen siin ainult neid aspekte, mis näivad olulised just käesoleva artikli küsimuseasetuse ehk teadusliku mentori väljaselgitamise seisukohast.

Ülikooli esimesel kursusel oli ette nähtud Rooma õiguse ajaloo kursus, mida Uluotsale andis professor Jossif Aleksejevitš Pokrovski (1868–1920).⁴ Uluots olevat tema loenguid enese tunnistust mööda kuulanud „usinalt ja pan[nud] kirja“ (Gavrilova, Hodjakov 2018: 38). Nagu Seeler, Grimm ja Petražyckigi, oli Pokrovski õppinud Berliini seminaris ja töötas enne Peterburi minekut aastatel 1894–1896 samuti eradotsendina Jurjevi (Tartu) ülikoolis, pidades loenguid Rooma õiguse ajaloost. Enne Peterburi minekut oli Pokrovski veel õppejõud Kiievis. Alates 1903. aastast oli ta Peterburi ülikoolis, seal 1910–1912 ka õigusteaduskonna dekaan, kuid seejärel oli ta sunnitud Peterburist lahkuma ja läks Moskvasse, õppejõuks kaubandusinstituuti. Kuigi ta avaldas palju teoseid erinevatest valdkondadest, võib

---

⁴ Jüri Uluotsa matrikel Keiserliku St.-Peterburgi Ülikooli õigusteaduskonnas. – CGIA SPb, f. 14, n. 1, s. 11215, l 19–21.

kõige tähtsamaks pidada raamatut „Tsiiviilõiguse põhiprobleemid“ (Основные проблемы гражданского права) (1917), selle kõrval aga just Rooma õiguse ajaloo loenguid (История римского права) (1913). (Kolbinger 2004: 151–153, 196–197, 239–247).

Uluots kuulus esimesel kursusel ka Leon Petrażycki / Lev Petražitski (1867–1931) õiguse entsüklopeedia loenguid (samas). Olgugi et Petrażycki oli õppinud Berliinis eelkõige Rooma õigust ja andis ka vastavaid loenguid, keskendus ta õppetöös ja teaduses eelkõige oma õigussotsioloogiat käsitlevate teoreetilistele seisukohtade teaduslikule põhjendamisele. Petrażycki sai rahvusvaheliselt tuntuks töödega psühholoogilis-sotsioloogilisest õigusfilosoofiast, tegeledes küsimusega, kuidas siduda õigust, moraali ja riiki harmooniliseks tervikuks. (Avenarius 2014: 358–359; Kolbinger 2004: 211). Rooma õigust uurides ja selle allikaid suurepäraselt tundes leidis Petrażycki, et seni on liiga vähe tähelepanu pööratud sellele, kuidas õigus mõjutab inimese käitumist või inimese iseloomu kujunemist, ja niisamuti sellele, milline on õiguse mõju majanduse arengule ja struktuuridele. Petrażycki leidis, et seadusandja peaks kasutama õigust, et selle kaudu inimesi kasvatada ja edendada nende enesearengut. Sellest lähtudes pani ta aluse psühholoogilisele õiguseõpetusele. (Avenarius 2014: 430). Petrażycki arvates pidi õiguse teadusliku käsitlemise keskmeks olema tsiiviilõiguse poliitika kui uus distsipliin, mis uurib küsimust, milliste vahenditega saavutada õiguspoliitilisi eesmärgi ning seda, kuidas neid kehtivasse õigusse sisse viia. Esmajoones olidki tema jaoks tähtsad moraali-põhimõtted, ühiskond ja üldine huvi, millest lähtudes tuli eraõigust kujundada. Sellega eitas ta Jheringi seisukohta, et subjektiivne õigus kui isiku õigushüve peaks olema kaitstud. Seetõttu läks Petrażycki kaasa Venemaal levinud seisukohaga, et isiku subjektiivseid õigusi ei peaks saama riigi vastu maksuma panna. Petrażycki hinnangul pidi eraõiguse kujundamisel andma alusmaterjali Rooma õigus, kust on ka varem õpitud ja võetud üle lahendusi. Pealegi olevat teatud põhimõtted, eriti tsiiviilõiguses, kehtivad ajast ja kohast olenemata. (Avenarius 2014: 429–430).

Uluotsa stuudiumi teisel kursusel olid õppekavas ette nähtud peamiselt õigusajaloo kursused. Neist „Rooma õiguse dogmat“ ehk sisuliselt kaasaegse tsiiviilõiguse üldpõhimõtteid Rooma eraõiguse allikate

baasil pandektilise süsteemi järgi⁵ õpetas Uluotsale David Grimm. Pärast Berliini seminari nimetati Grimm 1889. aastal eradotsendiks Dorpati ehk siis Tartu ülikooli. Pärast seda, kui Grimm oli saanud 1893. aastal Peterburi ülikoolist magistrikraadi, nimetati ta 1894. aastal samas ülikoolis eradotsendiks ja seejärel erakorraliseks professoriks (1899). Doktorikraadi kaitses Grimm 1900. aastal Peterburi ülikoolis ning järgmisel aastal sai temast seal korraline professor ja õigusteaduskonna dekaan. Grimm oli ka Venemaa Riiginõukogu liige (vt selle aja kohta tema mälestusi Grimm 2017) ja aastatel 1910–1913 Peterburi ülikooli rektor. 1920. aastal põgenes Grimm Soome ning oli seejärel Rooma õiguse õppejõud Prahase vene õigusteaduskonnas (1922–1927), enne kui ta kutsuti 1927. aastal Tartu ülikooli Rooma õiguse professoriks. (Siimets-Gross 2012: 200–201; Kolbinger 2004: 148–149; Siimets-Gross, Luts-Sootak 2024). Florian Kolbinger on Berliini seminari lõpetajaid hinnates pidanud Grimmi tema teadustöö poolest Petrażycki järel üheks kõige prominentsemaks (Kolbinger 2004: 224). Grimm nägi „Rooma õiguse dogmas“ üldist tsiviilõiguse teooriat ja sellena oli selle õpetamine tema arvates vajalik ka Venemaal, kus ei olnud toimunud Rooma õiguse retseptiooni nagu Lääne-Euroopas. (Lähemalt Siimets-Gross, Luts-Sootak 2024; Avenarius 2017: 35–50; Kolbinger 2004: 224–228).

Teisel kursusel kuulas Uluots veel Saksa ja Vene õiguse ajalugu, poliitteaduste ajalugu ja mõnd kehtiva õiguse ainet, peale selle Petrażycki õigusfilosoofia ajaloo kohustuslikke loenguid.⁶ Uluots oli vähemalt esimesel kursusel „kindlalt otsustanud „pühenduda[gi] spetsiaalselt“ õigusfilosoofia uurimisele“ (Gavrilova, Hodjakov 2018: 38) – ja küllap käis see ka teise kursuse kohta.

Matriklist nähtub, et kolmandal kursusel kuulas Uluots eraõigust Vsevolod Udintsevi (1865–1945) juures. Gavrilova ja Hodjakov märgivad, et peale loengute kuulamise olevat Uluots tsiviilõigust ka agaralt uurinud (samas: 38). Ta tegi nimelt 1913. aasta kevadel Udintsevi seminaris ettekande „Vallasvarale omandiõiguse omandamine

⁵ Rooma õiguse dogma kui õppeaine ja teadusdistsipliini kohta Venemaal vt lähemalt Avenarius 2017: 35–50.

⁶ Jüri Uluotsa matrikkel Keiserliku St.-Peterburgi Ülikooli õigusteaduskonnas. – CGIA SPb, f. 14, n. 1, s. 11215, l 21–22. Põhjalikumalt muude ainete kohta vt Gavrilova, Hodjakov 2018: 38.

mitteomanikult“.⁷ Paraku ei selgu matriklist, kas see seminar toimus Udintsevi eraõiguse loengukursuse raames või oli pigem, nagu rohkem tavaks, eraldi uurimisseminar. Matriklis on kirjas ainult üks Udintsevi aine: eraõigus.

Udintsev ise oli õppinud Moskva ülikoolis ja Jaroslavlis. Tema magistritöö teema oli valdusõigus alates keskajast rõhuasetusega Vene kaevandustegevusel, doktoritöö teema aga „Kaubandusõiguse eraldumise ajaloost“. 1894 sai Udintsevist eradotsent Kiievi ülikoolis, seejärel samas professor ja õigusteaduskonna dekaan. Aastatel 1911–1917 oli ta erakorraline professor Peterburi ülikoolis. Ajal, mil Uluots võttis osa Udintsevi seminaridest, oli Udintsev ka õigusteaduskonna dekaan (1913–1916). Samal ajal töötas Udintsev valitsusasutustes: 1913–1917 oli ta kaubandus- ja tööstusministeeriumi kaevandusnõukogu liige, 1916–1917 ajakirjandusvaldkonna peadirektoraadi direktor, alates 1917. aasta jaanuarist rahvariduse aseminister. Pärast revolutsiooni läks Udintsev Bakuusse ja 1920. aastatel oli ta juba õppejõud Bakuus. (Barinov, Rostovtsev 2023). Seega oli Udintsev Uluotsa õpingute aegses Peterburi ülikoolis ja ka poliitilisel maastikul mõjukas ja tuntud.

Uluotsa Udintsevi seminaris tehtud ettekande ja uurimistöö ajend oli õigusteaduskonnas väljakuulutatud „medalitöö“ teema: „Vallasvara vindikatsioonist Poola kuningriigi seaduste järgi“. Ühtlasi olevat Uluots soovinud Gavrilova ja Hodjakovi andmetel sel teemal kirjutada lõputöö ja töötanud läbi hulgaliselt vallasvara vindikatsiooni puudutavat kirjandust. Udintsev iseloomustas Uluotsa osavõttu oma toonastest seminaridest nii: „[Uluots] osales tsiviilõiguse seminaridel aktiivselt ja innuga. Ta viibis kõikidel väikese asjatundjate ringi koosolekutel, kus üheskoos töötati läbi laialdast mäevalduse temaatikat, esines mitut puhku kriitiliste märkustega, milles ei avaldunud mitte üksnes ainevalla tundmine, vaid ka keskendumus ja veendumus, mis muutsid hr. Uluotsa märkused arutelu osaliste silmis alati autoriteetseks ja enamasti veenvaks.“ (Gavrilova, Hodjakov 2018: 38–39).

1913. aastal tabas Gavrilova ja Hodjakovi väitel (samas: 39) Uluotsa loomekriisi, sest ta ei suutnud oma teadustööd määratud tähtjaks lõpetada ja 28. augustil olevat ta põletanud suurema osa juba valminud

---

⁷ Järvelaiu sõnul (2000: 14, viide 25) oli see Uluotsa lõputöö.

käsit kirjast. Õnneks ei olnud tegemist väga pikaajalise kriisiga ja pärast kahekuulist puhkust läbis ta viimasel aastal kõik ette nähtud ained, lisaks valikainetena rahvusvahelise õiguse ja maaõiguse.⁸

Gavrilova ja Hodjakov on ühtaegu küll rõhutanud Uluotsa tegelemist eriti kriminaal- ja mäeõiguse probleemidega, kuid matriklist paistab vaid kriminaalmenetluse aine. Mäeõiguse alal (mille kohta matriklis kannet ei ole) olevat ta osalenud Udintsevi eriseminaris ja teinud ettekande teemal „Kinnistel kroonumaadel nafta ammutamise õigus“ (samas). Udintsev näibki olevat sel perioodil olnud Uluotsa peamine kontaktisik teaduskonnas ja teaduslik patroon. Uluotsa ettekande kohta mäeõiguse eriseminaris märkis Udintsev, et „Hr. Uluotsa enda ettekanne, mis on nüüd esitatud läbitöötatud ja vägagi laiendatud kujul I järgu diplomi saamiseks, toob nähtavale autori niisugused omadused, mis lubavad oletada, et hr. Uluotsal on eeldusi, mis tagavad valmistumist magistrieksamikis ja võimekust teadustegevuseks“ (samas). Tunnistuse „õigusteaduskonna kursuse läbikuulamisest“ Petrogradi ülikoolis oli Uluots saanud 15. oktoobril 1914. Tunnistuse nõutamise ajend oli vajadus esitada ülikooli lõpetamist tõendav tunnistus Esimese maailmasõja tõttu teenistusse minnes. Kuna Uluotsal oli nõrk nägemine, pääses ta aga teenistusest (samas). Juba 1915. aasta kevadel määrati Uluots sõjaväest reservi ja seetõttu oli tal võimalik septembris 1915 sooritada riigieksamid. Ta esitas 1916. aasta alguses ka käsit kirjast. diplomitöö „Nafta tootmise õigus Venemaal. Ajaloolis-dogmaatiline ülevaade“, lõpetades ülikooli I järgu diplomiga. Gavrilova ja Hodjakovi järgi polevat töö siiski päris valmis saanud – teisest osast olid välja töötatud kaks jagu, kuid see jäi lõpetamata. Siiski olevat Udintsev andnud tööle järgmise hinnangu: „Tunnistan hr. Uluotsa töö väga heaks.“ (Orav 2008: 1662; Gavrilova, Hodjakov 2018: 40).

Järvelaid on märkinud, et 1915. aastani piirdus Uluotsa huvi suuresti jurisprudentsi ja konkreetsemalt eraõigusega (2000: 14). Näib, et Uluotsa õpingute eesmärk oli alguses tõepoolest saada praktikas töötavaks juristiks kas siis advokaadina, ametnikuna või ka oma patroonist õhutust saades kaevandus- või naftatootmisvaldkonnas töötava juristina

---

⁸ Jüri Uluotsa matrikel Keiserliku St.-Peterburgi Ülikooli õigusteaduskonnas. – CGIA SPb, f. 14, n. 1, s. 11215, l 21–22. Gavrilova, Hodjakov 2018: 39.

(samas). Selle järeldusega võib üldjoontes nõustuda. Samas ei paista õpinguraamatust ja isikutoimikute muudest materjalidest, et Uluotsal oleks sel perioodil õppetegevuses üldse olnud kokkupuudet Seeleriga.⁹ Grimmigi puhul näib, et peale „Rooma õiguse dogma“ kuulamise ja vastava eksami sooritamise ei olnud Uluotsal temaga vähemalt ametlikult kokkupuudet. Kuigi Uluots käsitles oma selle perioodi kirjalikes töodes ka ajalugu ning võttis lisakursustena juurde Saksamaa õiguse ja poliititeaduste ajalugu, ei nähtu ülikooliõpingute esimesest etapist otseselt suuremat huvi ajaloo vastu. Pigem huvitasid teda õigusfilosoofia, riiklus ja riigiõigus ning Udintsevi kaudu maavarasid puudutav õigus. Ka paistab, et just Udintsev märkas Uluotsa võimekust ja juhtis sel etapil tema tähelepanu teaduskarjääri võimalusele.

Professuuriks valmistumine Petrogradi ülikoolis

Riigieksamite sooritamine „õigusega saada I järgu diplom“ andis õiguse jääda ülikooli juurde valmistuma professoriks. Uluots kutsuti küll 1915. aasta detsembris uuesti sõjaväeteenistusse, ent nõrga nägemise tõttu lasti ta taas peatselt erru. Majanduslikel põhjustel asus Uluots 1916. aasta jaanuaris tööle suurtükiväe vanempraakijana, kuid

⁹ Pärast õppejõu-aastaid ja Vene valitsuse esindamist praktilistes õigusvaidlustes Berliinis oli Seeler veebruarist 1912 kuni 1913. aasta alguseni Tartu (tollase nimetusega Jurjevi) ülikoolis Balti õiguste professor, alates 1913. aasta maist Peterburis Rooma õiguse korraline professor. Seeler ei saanud seal küll pidevalt kohal olla ega õpetada – Esimese maailmasõja puhkemise järel olevat ta 1914. aasta suvel jäänud Jungborni sanatooriumisse Saksamaale „lõksu“ ja saanud Peterburi tagasi alles oktoobris. Loenguid ei õnnestunud tal aga pidama hakata, sest saksavaenulikud tudengid korraldasid demonstratsiooni ja haridusminister Casso olevat soovitanud loengutest loobuda. Kuulajate soovil pidas Seeler 1915. aasta kevadsemestril oma Rooma õiguse loengud siiski ära. Jätkata ta aga nendega ei saanud, sest saksavaenulik ajakirjandus ja sama meelt vene kolleegid töötasid talle aktiivselt vastu. Casso järel haridusministeriks saanud krahv Ignatjev ei andnud talle „pööbli rahustamise“ huvides 1915/16. õppeaastaks luba loenguid pidada ning ta olevat piirdunud vaid oma korteris peetud seminaridega välismaalt tagasipöördunud „professor-tudengitele“. Järgmiseks õppeaastaks saatis minister Seeleri Siberisse Tomski ülikooli. Veebruarirevolutsiooni järel lasti Seeler üldse ülikoolist lahti ja aprillis-mais 1917 pidi ta veetma umbes kuu aega Tomski vanglas. (Curriculum vitae [Carl Wilhelm Seeler]. – TÜRK käsikirjade kogu f 93: Leesment, Leo, s 238). Tundub täitsa võimalik, et Uluots ja Seeler ei puutunudki Peterburis otseselt kokku. – *Toim* Marju Luts-Sootak.

Udintsev astus uuesti tema eest välja. Ta saatis 16. mail 1916 õigusteaduskonna juhtkonnale taotluse, milles palus „jätta hr. Uluots Petrogradi ülikooli tsiviilõiguse õppetooli juurde professori vastu valmistuma“. Ta põhjendas Uluotsa sobivust sellega, et Uluots „lõpetas fakulteedi kursuse hiilgavalt, saades kõikides ainetes ja katsetes väga head hinded” ja on demonstreerinud eksamil „väljapaistvaid edusamme, saades kõikides ainetes hinde „väga hea““. Ka Uluots kinnitas oma soovi jätkata teaduskarjääriga ning rõhutas, et on suurtükiväes tööl ainult majanduslikel põhjustel. (Gavrilova, Hodjakov 2018: 40).

Nii saigi Uluots Peterburi ülikooli õigusteaduskonna stipendiaadiks, et valmistuda professoriametiks tsiviilõiguse õppetooli juures Rooma ja tsiviilõiguse alal. Professoriks valmistumine pidi ametlikult kestma 20. maist 1916 kuni 1. jaanuarini 1919, kuid jäi siiski palju lühemaks. Raske nälja ja poliitiliste olude tõttu tuli Uluots 22. veebruaril 1918 Venemaalt Eestisse ja jõudis Tallinna sisuliselt viimase rongiga 23. veebruaril. Tema kraadiõpingud jäid pooleli. (Uluots 1940/2008: 1648).

Petrogradi ülikooli õigusteaduskond – tõenäoliselt Udintsevi ettepanekul, kes 1916 oli veel dekaan – taotles Uluotsale ka stipendiumi, mille rahvarahvusministerium määras talle ajavahemikuks 1. septembrist 1916 kuni 1. septembrini 1917 (Gavrilova, Hodjakov 2018: 40). Stipendiumide määramine oli andekamate lõpetanute puhul tavaline. Stipendiaat pidi kirjutama eelkõige magistritöö, kuid samas eeldati ka sellele järgnevat doktoritöö kaitsmist (Martinson 1982: 56). Stipendiumist äraelamiseks siiski ei piisanud ja elatusraha teenimiseks asus Uluots õpetama A. Jansoni erakaubanduskooli raamatupidamise kursustel „kommerts-“ ehk kaubandusõigust. Kui Uluotsa plaaniti 1919. aastal kutsuda Tartu ülikooli, siis sooviti teda kõigepealt kaubandus- ja finantsõiguse õppejõuks.¹⁰ Üsna tõenäoline on, et seda nii Uluotsa patrooni Udintsevi pigem kaubandusõigusliku suunitluse, Peterburi ülikooli üsna põhjaliku majandustausta kui ka Uluotsa enda varasema kaubandusõiguse õpetamise kogemuse tõttu.

Järvelaiu sõnul olevat Uluotsa uurimus „Õigus maavaradele (maapõuele) Rooma õiguse järgi“ olnud osa vähemalt kolmest

---

¹⁰ Ülikooli hoolekandja Peeter Põllu kiri EV Haridusministeriumi eesti ülikooli avamise ettevalmistuste kohta. 1.7.1919 (Piirimäe 1994: 51).

eraõiguse valdkonnas kirjutatud uurimistööst (Järvelaid 2000: 14) – ta ei täpsusta, kas Uluotsa diplomiõppe või professuuriks valmistumise perioodil Peterburi ülikoolis. Mart Orav peab seda Uluotsa stipendiaaditööks, mida too kirjutas alates 1916. aastast (Orav 2008: 1662). Gavrilova ja Hodjakov ei maini sellise pealkirjaga tööd üldse, seega ei kuulunud see Uluotsa varasemate tööde hulka, mis on nende kasutada olnud toimikutes nimetatud või olemas. Alates 1917. aasta jaanuarist Gavriloval ja Hodjakovil dokumentaalsed viited puuduvad. Seega on võimalik, et tegu oli tõesti stipendiaaditööga, mis võimaldas võrreldes juba kirjutatud nafta tootmise õiguse teemalise töödega liikuda ajas tagasi ja samas käsitleda maapõuest saadavat vallasvara laiemalt.

Tundub, et ka professuuriks valmistumisel jäi Uluotsa peamiseks patrooniks või vähemalt oli lähimaks toetajaks Udintsev. Kõik kolm – nii Grimm, Seeler kui ka Udintsev – olid küll ühes ja samas õppetoolis ja kuigi vähemalt pealkirja järgi roomaõiguslikku tööd oleks vast sobinud paremini juhendama kumbki väljaõppinud romanistist, Uluotsa juhendaja tõenäoliselt siiski ei vahetunud. Grimm ja Seeloriga lähemaid akadeemilisi suhteid Uluotsal ei paista, tõenäoliselt saadi aga ühises tsiviilõiguse õppetoolis kokku, vähemalt Grimmiga. Kuna nii Grimmil kui ka Seeleril oli varasem kokkupuude Tartu ülikooliga, siis vaevalt jäi neile märkamata Uluots oma eesti päritoluga.

Kokkuvõte

Läbitud aineid ja kirjutatud töid vaadates võib nõustuda Peeter Järvelaiuga, et Jüri Uluots oli oma tudengielu alguses pigem praktilise orientatsiooniga. Uluotsa matriklist ei paista ka, et ta oleks hoolimata oma väidetud armastusest ajaloo vastu gümnaasiumi ajal olnud väga spetsiifiliselt huvitatud ajaloo ülikoolis õppides. Ajaloolised ained kuulusid ettenähtud õpingute kavasse ja on matriklisse varem valmis trükitud, valikainena on lisandunud vaid Saksa õiguse ja poliitteaaduste ajalugu. Kui Uluots lähenes nafta ammutamise õiguse puhul teemale ajalooliselt, näitab see eelkõige põhjalikkust ja nii-öelda juurteni tungimise soovi, sest ilma ajaloolist tausta teadmata on raske kehtivat õigust lõpuni mõista ja analüüsida. Gavrilova ja Hodjakovi nimetatud autorid, keda Uluots olevat lugenud, viitavad pigem

filosoofilis-poliitilistele ja veidi ka riigiõiguslikele huvidele – nende hulgas leidus nii konservatiivsemaid, liberaalsemaid kui ka radikaalsemaid autoreid. Seegi annab tunnistust põhjalikkusest ja mitmekülgse lähenemise soovist, kuid konkreetseid mõjusid saaks välja tuua siiski vaid Uluotsa loengute või kirjutiste tekstide pinnalt. Tema üliõpilaspõlve kirjutistest tundub Peterburi riiklikus ajaloo keskarhiivis olevat kättesaadav Uluotsa I järgu diplomi saamiseks kirjutatud töö „Nafta tootmise õigus Venemaal“, kuna selle osi on Gavrilova ja Hodjakov lühidalt kirjeldanud, teised pigem mitte.

Üliõpilast võivad loomulikult tugevalt mõjutada professorite loengud, arusaamad või kirjutised. Just selline mõju näib Uluotsale olnud Petrażycki. Petrażycki seisukoht, et õigus aitab mõjutada inimese käitumist ja kujundada tema iseloomu, on kindlasti selline, millele võis mõelda ka Uluots. Ka Uluotsa artikkel „Eestlaste lepingud võõrastega 13. sajandil“ (1935 ja 1936; uustükk 2004) kuulub oma olemuselt eelkõige müüdidloomise ja psühholoogilise rahva eneseteadvuse tõstmise valdkonda. Nagu Uluots on öelnud, ei ole „Eesti [...] mingisugune ajaloo juhuslik sünnitus, vaid meie rahva seesmise arengu ja sügava kultuuri üks väljendus“ (Leesment 1940: 5). Siingi võib nõustuda Järvelaiuga, et Petrażycki mõju Uluotsale väärrib lähemat uurimist.

Küll aga oli konkreetne ja otsene mõju Uluotsa uurimisvaldkonnale Peterburi ülikoolis ja tema vastuvõtmisele õigusteaduskonna stipendiaadiks, et valmistuda professuuriks, Vsevolod Udintsevil. Alates kolmandast kursusest, mil Uluots tema juures eraõiguse loenguid kuulas ja seminaris osales, olid nad tihedalt seotud ja Uluotsa isikutoimikus leiduva hinnangu kohaselt nägi just Udintsev Uluotsas võimekust teadustegevuseks. Ka lõputöö kirjutas Uluots Udintsevi juures, kes hoolimata sellest, et töö jäi lõpetamata, pidas seda väga heaks. Kui Uluots Esimese maailmasõja puhkemise, sõjaväkke võtmise ja siis sealt errulaskmise järel näis olevat teadustööst majanduslikel põhjustel loobunud, oli Udintsev see, kes toetas siiski tema võtmist tsiviilõiguse õppetooli juurde ja stipendiumi taotlemist. Udintsevi roll Uluotsa teadusliku juhendaja ja patroonina on seni jäänud varju, kuid Uluotsa isikutoimiku põhjal otsustades näib, et Udintsevit oleks Uluotsa elu ja karjäär võinud kujuneda hoopis teistsuguseks.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad:

Peterburi riiklik ajaloo keskarhiiv (Центральный государственный исторический архив Санкт-Петербурга)
CGIA SPb. (ЦГИА СПб) f. 14, n. 1, s. 11215 – Jüri Uluotsa isikutoimik

Tartu Ülikooli raamatukogu käsikirjade kogu

f 93, s 238 – Leesment, Leo

Veebiallikad:

Barinov, D., Rostovtsev E. 2023 = Баринов, Д. А., Ростовцев, Е. А. Удинцев Всеволод Аристархович. – Историки Петрограда-Ленинграда (1917–1934). Биографика СПбГУ. Санкт-Петербургский государственный университет. <https://bios-lovhist.spbu.ru/hist-pg-ld.html> (3.12.2023)

Kirjandus:

Avenarius, M. 2014. Fremde Traditionen des römischen Rechts. Einfluss, Wahrnehmung und Argument des “rimskoe pravo” im russischen Zarenreich des 19. Jahrhunderts. Göttingen.

Avenarius, M. 2017. Rechtswissenschaft als „Dogma“. Die Ablösung der Dogmatik vom positiven Recht und die Weiterentwicklung des Rechtsdenkens in Russland. – Wie pandektistisch war die Pandektistik? Symposium aus Anlass des 80. Geburtstags von Klaus Luig am 11. September 2015. Hg. von Haferkamp, H.-P., Repgen T. Tübingen, 35–50.

Gavrilova, O., Hodjakov, M. 2018. „Sooviksin jääda ülikooli juurde...“: Peterburi periood Jüri Uluotsa elus. – Tuna, 2, 35–41.

Grimm, D. 2017. = ГРИММ Д. Д. Воспоминания. Из жизни Государственного совета. 1907–1917 гг. Санкт-Петербург.

Järvelaid, P. 2000. Jüri Uluots oma ja meie ajas. – Ajalooline Ajakiri, 2, 5–27.

Järvelaid, P., Pöder, T., Sootak, I. 1989. Õigusajaloo professor ja Eesti Teaduste Akadeemia akadeemik Jüri Uluots. – Nõukogude Õigus, 5, 343–345.

- Kolbinger, F. 2004.** Im Schleppeil Europas? Das russische Seminar für Römisches Recht bei der juristischen Fakultät der Universität Berlin in den Jahren 1887–1896. Frankfurt am Main.
- Kõressaar, V. (toim). 1981.** Korporatsioon Rotalia 1913–1944: ülevaade ajaloost. New York.
- Leesment, L. 1940.** Peaminister prof. J. Uluots 50-aastane. – Postimees, 12.1.1940, lk 5.
- Martinson, K. 1982.** Kaadri komplekteerimine ja õppejõudude koosseis. – Tartu Ülikooli ajalugu 1632–1982, III. 1918–1982. Koost Siilivask, K., Palamets, H. Tallinn, 45–58.
- Orav, M. 2008.** Jüri Uluots. – Akadeemia, 8, 1659–1669.
- Piirimäe, H. (koost). 1994.** Eesti ülikooli algus. Tartu Ülikooli uuestisünd rahvusülikoolina 1919. Tartu.
- Siimets-Gross, H. 2012.** Venemaalt Saksamaa kaudu Itaaliasse: Rooma õiguse õpetamine ja selle mõjutajad eestikeelses ülikoolis (1919–1940). – Juridica, 3, 193–203.
- Siimets-Gross, H., Luts-Sootak, M. 2024.** Methodenwechsel durch Generationenwechsel – Romanistik an der estnischen Universität zu Tartu. – Mitteleuropa und das römische Recht. Hg. von Dajczak, W. u.a. Tübingen (ilmumas).
- Uluots, J. 1940/2008.** Hetki mälestuste-riigis: Peaminister jutustab „Päevalehele“ mälestusi isakodust, kodukülast, koolipõlvest ja ülikooliaastaist. Elu õnnelikem silmapilk: pääsemine gümnaasiumi. – Päevaleht, 12.1.1940, 10, 5; uuesti ilmunud: Hetki mälestuste riigis. – Akadeemia, 8, 1643–1648.
- [Uluots, J. 1940].** Peaminister jutustab oma nooruspäevadest ja tööst poliitilisel ja teaduslikul alal. Peaminister prof. J. Uluotsa jutuajamine „Postimehe“ toimetuse esindajaga. – Postimees, 12.1.1940, 10, 5.
- Uluots, J. 2004.** Eestlaste lepingud võõrastega XIII sajandil. – Seaduse sünd: Eesti õiguse lugu. Koost Runnel, H. Tartu, 58–93. (ajakirjas Õigus 1935, 2, 75–94 ja 1936, 2, 49–72; ilmunud artikli taastrükk).
- Vallikivi, H. 2023.** Väsimatu töömees: Jüri Uluots kaasaegsete mälestustes. – Akadeemia, 6, 963–981.

JÜRI ULUOTS AS A STUDENT AT THE UNIVERSITY OF ST PETERSBURG AND THE PROFESSORS WHO SHAPED HIS EARLY CAREER AS A LEGAL SCHOLAR

Summary

This article primarily deals with the period when Jüri Uluots (1890–1945), future professor at the University of Tartu, politician and the last Prime Minister of the first period of Estonian independence, studied in St Petersburg. The paper gives an overview of professors who influenced him most during his student years and analyses, with the help of the article by Gavrilova and Hodjakov and the personal file of Jüri Uluots from the archives of the University of St Petersburg, available online, who could have been his main supervisor and mentor during his years of study in St Petersburg. In addition, the article tries to identify who among David Grimm, Karl Wilhelm von Seeler, Leon Petrażycki or Vsevolod Udintsev exerted a decisive influence on his choices and guided him on his scientific path.

At the beginning of his studies, Uluots had a rather practical orientation and attended extra seminars on private law, in particular mining law, supervised by Udintsev. In addition, in one of the seminars, Uluots presented a paper about the law to extract oil on state lands. Despite his alleged love of history during his gymnasium years, it does not appear from his matricula that he had a very specific interest in history while studying at university. The article reveals that Uluots did not have much contact with Grimm, who has been regarded in literature as Uluots' supervisor. Although Karl Wilhelm von Seeler has also been named as supervisor, according to matricula Uluots did not attend his lectures and they may not even have met. However, Uluots attended two of Petrażycki's lectures and his works on the theory of law and on the psycho-sociological philosophy of law have undoubtedly influenced him and his writing, although there is little evidence that he had contact with Petrażycki other than lectures.

It appears from the personal files that it was Udintsev who had a concrete and direct influence on Uluots' research topics at St Petersburg

University and also on his possibility to stay as fellow at the university to prepare for a professorship. From the third year, when Uluots attended Udintsev's lectures on private law and participated in his seminar, they were closely linked, and it was Udintsev who saw in Uluots the potential to become a legal scholar. Uluots also wrote his final thesis of the first university level under the supervision of Udintsev, who, despite the fact that the thesis remained unfinished, considered it very good. When Uluots appeared to have given up his scientific path for economic reasons after the outbreak of the First World War, his recruitment to the army and his discharge, it was Udintsev who nevertheless supported Uluots in applying for the continuation of his studies to prepare for a professorship and in applying for a scholarship. Udintsev's role as Uluots' academic supervisor and patron has remained obscure, but judging from his personal files, it seems that without Udintsev, the life and career of Uluots might have been very different